

сучасних дітей, професійному самовдосконаленню педагога.

Перспективами вивчення проблеми може бути дослідження особливостей реалізації інших методологічних підходів у процесі вивчення проблеми формування етнопедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бондаревская Е. В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания / Е. В. Бондаревская, С. В. Кульневич. – Ростов н/Д: Творческий центр «Учитель», 1999. – 560 с.

2. Гриньова В. М. Аксиологічний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя / В. М. Гриньова // Шлях освіти. – 2002. – №2. – С. 2–6.

3. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: наук.-метод. посіб. / ред. І. Г. Єрмаков. – Запоріжжя: Центріон, 2005. – 640 с.

4. Иванова Е. О. Компетентностный подход в соотношении со знаниево-ориентированным и культурологическим [Электронный ресурс] / Е. О. Иванова // Интернет-журнал «Эйдос». – 2007. – 30 сентября. – Режим доступа до журн.: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-23.htm>. – Назва з екрана.

5. Концепція загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ime.edu.ua.net/osv_pol.html. – Назва з екрана.

6. Краевский В. В. Педагогика и ее методология вчера и сегодня [Электронный ресурс] / В. В. Краевский // Интернет-журнал «Эйдос». – 2003. – 2 декабря. – Режим доступа до журн.: <http://www.eidos.ru/journal/2003/0711-03.htm>. – Назва з екрана.

7. Педагогическая антропология: учебное пособие / [авт.-сост. Б. М. Бим-Бад]. – М.: Издательство УРАО, 1998. – 576 с.

8. Побірченко Н. С. Дитинство як предмет етнопедагогічних досліджень / Н. С. Побірченко // Шлях освіти. – 2002. – №2. – С.45–51.

9. Сластенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию: учебн. пособие для студ. высших пед. учебн. заведений / В. А. Сластенин, Г. И. Чижикова. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.

10. Ткаченко О. М. Теоретико-методичні засади формування етнопедагогічної компетентності майбутніх вчителів гуманітарного профілю: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Черкаси, 2013. – 40 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ткаченко Ольга Михайлівна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблеми формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя, становлення його етнопедагогічної компетентності.

УДК 378.637.016: 78.03 (477)

УРОКИ МУЗИКИ І МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ОСОБЛИВОСТІ ТА ВІДМІННОСТІ

Володимир ЧЕРКАСОВ (Кіровоград)

Постановка проблеми. Професійне становлення майбутнього педагога-музиканта значною мірою залежить від знання й усвідомлення специфіки і відмінностей уроків музики і музичного мистецтва у порівнянні з іншими предметами навчального плану. Усвідомлення основних векторів філософії музичної освіти, закономірностей і тенденцій, специфіки і відмінностей, особливостей уроків музики і музичного мистецтва є актуальним і своєчасним, допоможе майбутнім фахівцям у їхньому професійному самовизначенні, виборі найбільш ефективних засобів, форм і методів організації навчально-виховного процесу з опанування цінностей вітчизняної музичної культури.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями Е.Б. Абдулліним,

Ю.Б. Алієвим, О.О. Апраксиною, Л.Г. Арчажниковою, Л.О. Безбородовою, В.К. Белобородовою, А.Г. Болгарським, Б.А. Брилінін, Л.М. Василенко, Я.М. Вишпінською, О.Я. Гембицькою, Н.П. Гуральник, Д.Б. Кабалецьким, А.В. Козир, Л.О. Куненко, О.В. Лобовою, Л.М. Масол, О.В. Михайличенком, Г.Ю. Ніколаї, О.В. Ніколаєвою, О.М. Олексюк, М.С. Осенєвою, В.Ф. Орловим, О.М. Отич, Г.М. Падалкою, Е.П. Печерською, Т.М. Пляченко, І.І. Полубояриною, А.М. Растрігіною, О.Є. Ребровою, Т.Й. Рейзенкінд, О.Я. Ростовським, О.П. Рудницькою, Т.Ю. Свистельніковою, Н.А. Сегедою, Т.А. Смирновою, Т.П. Танько, Т.М. Турчин, Л.О. Хлебниковою, М.В. Черепанином, К.І. Шамаєвою, Л.В. Школяр, О.П. Щолоковою, Д.Г. Юником різною мірою досліджено та розкрито зміст уроків музики і музичного мистецтва, виявлені їхні основні особливості. Тематика нашого

наукового пошуку значно доповнює дослідження названих авторів, уможливує усвідомити сутність уроків музики і музичного мистецтва як основної форми організації навчального процесу з художньо-естетичного виховання молоді в загальноосвітніх навчальних закладах.

Формулювання мети та завдань статті.

Виходячи із заявленої проблематики, мета статті полягає у виявленні особливостей і специфіки уроків музики і музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання:

- обґрунтувати сутність уроку музики;
- визначити основні музично-педагогічні технології;
- виявити відмінності та специфіку уроків музики і музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до сучасної концепції загальної мистецької освіти, основною формою музично-естетичного виховання молоді в загальноосвітніх навчальних закладах є урок музики, котрий міститься у шкільному розкладі, проводиться з усіма учнями класу, незалежно від рівня їхнього музичного розвитку. Як зазначено в навчальній програмі, *урок музики проводиться один раз на тиждень у 1–8 класах, має чітко визначену тему та мету, яка реалізується в процесі засвоєння змісту навчального матеріалу. Згідно з державним стандартом навчальними планами передбачено вивчення предмета «Музика» у 1–4 класах та предмета «Музичне мистецтво» в 5–8 класах (у змісті статті ми свідомо використовуємо термін «урок музики»)*. На уроках музики учні здобувають знання, уміння й навички практичної діяльності в галузі музичного мистецтва, що уможливує подальший розвиток музично-творчих здібностей відповідно до індивідуальних можливостей школярів.

Урок музики як шкільний предмет має відповідати загальним вимогам, що ставляться до інших дисциплін навчального плану. Водночас, він має *свою специфіку*, яка зумовлена закономірностями й тенденціями розвитку музичного мистецтва, якими певною мірою повинні опанувати учні молодших та середніх класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Досліджуючи форми організації мистецького навчання Г.М. Падалка обґрунтовує специфіку, структуру та вимоги до проведення уроків мистецтва взагалі та уроків музики зокрема. «Урок мистецтва, наголошує науковець, – як певна структурна побудова відзначається динамікою його елементів, залежних від основної дидактичної мети, від логіки й закономірностей розв'язання поставлених на певному уроці завдань

художньо-творчого розвитку учнів» [5, с. 219]. О.В. Михайличенко в навчальному посібнику «Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія» серед форм організації навчання виділяє урок як основну форму організації навчального процесу. Досліджуючи мету, вимоги, типи та структурні компоненти уроку, науковець наголошує, що уроки музики спрямовані на розвиток музичних здібностей школярів.

Незважаючи на запровадження різних музично-педагогічних технологій і видів діяльності, урок музики має *бути цілісним та спрямованим на розкриття змісту заявленої теми*. «Кожен урок повинен бути завершеним та цілісним і водночас бути частиною системи уроків, пов'язаних між собою загальною метою і загальними завданнями», – зазначає О.Я. Ростовський [6, с. 455]. На цілісність уроку музики наголошувала в другій половині ХХ століття О.О. Апраксина, котра переконувала в тому, що *всі види діяльності на уроці повинні мати чітку спрямованість на розв'язання поставленої мети* [1]. Такого погляду дотримувався й Д.Б. Кабалевський, який доводив, що *«урок музики завжди повинен бути цілісним, об'єднувальним усі його елементи в єдине поняття: музика, музичне мистецтво»* [2, с. 2]. За такого підходу учні сприймають музику як вид мистецтва, завдяки якому збагачується їхній духовний світ. А сприймання й усвідомлення творів музичного мистецтва спонукає їх до активного творчого мислення та співпереживання, що зумовлює формування уявлення про сенс життя, коректує власну позицію особистості в навколишньому соціумі.

Передусім, досвід доводить, що цілісним і завершеним учитель намагається подати урок для сприймання учнями. Крім того, *кожен учитель умовно виділяє в структурі уроку певні змістові блоки, котрі ні в якому разі не повинні впливати на його цілісність*.

Змістові блоки акумулюють основні музично-педагогічні технології, з-поміж яких: сприймання музики, вокально-хорова робота, вивчення основ музичної грамоти, гра на елементарних музичних інструментах, імпровізація (вокальна, інструментальна, пластична) та музично-ритмічні рухи. Як доводить практика, *із заявлених шести видів діяльності, залежно від мети, на урок вноситься три або чотири компоненти*. Це може бути сприймання (слухання) музики, вокально-хорова робота й вивчення основ музичної грамоти. Другий варіант уроку містить сприймання, вокально-хорову роботу й гру на елементарних музичних інструментах; третій – сприймання музики, вокально-хорову роботу, імпровізацію й музично-ритмічні рухи.

Зазначені музично-педагогічні технології спрямовані на формування музичної культури молоді та розвиток *таких компонентів музичної освіти, як:* «мотиваційного (музичні інтереси, потреби, запити); інформаційного (знання та уявлення про музичне мистецтво, про особливості його інтонаційно-образної мови, стилі, жанри, форми музики); операційного (виконавські, інтерпретаційні, аналітичні вміння, способи діяльності); ціннісно-орієнтаційного (естетичні погляди, ставлення, переконання, смаки, оцінні судження); креативного (досвід самостійної музично-пошукової діяльності, музично-творчі здібності)» [3, с. 530], – наголошує Л.М. Масол.

На уроках музики учні здобувають необхідний обсяг знань, умінь і навичок для подальшого самостійного опанування закономірностями й тенденціями музичного мистецтва. Це може відбуватися як у процесі самореалізації особистості засобом активної участі в роботі колективів художньої самодіяльності, так і під час набуття й удосконалення музичного досвіду самоосвітою та активним спілкуванням з музичним мистецтвом.

Цілком закономірно, що урок музики як шкільний предмет характеризується певними відмінностями й має свою специфіку, що засвідчує його оригінальність і своєрідність, і врешті-решт, зумовлена наступними чинниками:

По-перше, урок музики – це урок мистецтва. А мистецтво уважається особливою формою пізнання й відтворення навколишньої дійсності. Пізнання учнями на уроках закономірностей і тенденцій розвитку музичного мистецтва засобом ознайомлення з шедеврами світової музичної культури та народного фольклору уможливорює не тільки забезпечення розвитку інтелектуальної сфери особистості, а також позитивно впливає на формування, розширення й поглиблення емоційної сфери молоді. Під впливом музики в учнів виникають почуття гідності, які стимулюють молоду людину до позитивних учинків і дій. Згідно встановленими загальнолюдськими цінностями вони позитивно впливають на формування світогляду, організацію життєдіяльності відповідно до законів краси й розуму, гармонії особистісного і загальнолюдського, матеріального і духовного.

По-друге, особливість уроку музики полягає в тому, що *музика суттєво впливає на духовний світ дитини* та спонукає молодь не тільки пізнавати закономірності й тенденції розвитку світової культури та музичного мистецтва, а змінювати його й творити відповідно до власних переконань та законів краси. Науковцями доведено вплив музики на світосприймання й

світосвідчуття. Тож цілком закономірно, що набуття досвіду в галузі сприймання музичних творів різних жанрів й епох, стилів і форм вимагає певних вольових зусиль та відповідальності особистості. Знання, уміння й навички набуті учнями в процесі спілкування з музичним мистецтвом допоможуть молоді розвинути музично-творчі можливості й здібності, досягти певного духовного зростання. Подолання суперечностей між волею і необхідністю при опануванні певних видів музичної творчості, рух до сприймання і усвідомлення інтонаційно-образного змісту музичного твору, пошук у системі створення мелодичної лінії або ритмічного супроводу, розширює світосприймання різних аспектів навколишнього середовища й розвитку суспільства.

По-третьє, специфічність уроку музики зумовлена *інтегрованістю знань дисциплін мистецтвознавчого циклу* й насамперед образотворчого й хореографічного мистецтва, літератури та поезії. З образотворчим мистецтвом уроки музики поєднує спільність категоріального та термінологічного апаратів; підходи до сприймання, відтворення та інтерпретації творів; форми, принципи та методи презентації творчої спадщини відомих художників, композиторів, музикантів.

Інтеграція та занурення в лоно хореографічного мистецтва відбувається засобом презентації учням українських народних танців і танців інших країн світу, зразків балетної музики у виконанні професійних та самодіяльних хореографічних колективів, солістів-виконавців. Прикладом може бути музика з балету Р.Щедрина «Горбоконики», фрагмент з балету П.Чайковського «Лебедине озеро», Полонези Ф.Шопена, українські народні танці гопак та козачок.

Доцільно зазначити, що укладачі програми пропонують музику, написану композиторами на літературні та поетичні тексти. Це фрагмент «Співа зима, агукає» з кантати Г.Свиридова «Поема пам'яті Сергія Єсеніна», фрагмент з опери М.Римського-Корсакова «Снігуронька», романси Я.Степового «Степом» та «Ой, три шляха широкії». Не забували вони й про взаємозв'язок з історичним минулим при вивченні історії та літератури. Серед творів цього напрямку вальс С.Прокоф'єва з опери «Війна і мир», сцена «Запорізької Січі» з опери М.Лисенка «Тарас Бульба», арія Богдана з опери К.Данькевича «Богдан Хмельницький».

Четверта особливість уроку музики полягає в тому, що *вчитель використовує різні музично-педагогічні технології*, що уможливорює утримувати пізнавальний інтерес протягом

уроку, залучати учнів до активної музично-творчої та пізнавальної діяльності. Ознайомлення дітей з різними формами й жанрами музики сприяє розширенню їхнього інформаційного простору, що позитивно впливає на розумовий розвиток і формування естетичної культури особистості. Отже, різні види музично-педагогічних технологій позитивно впливають на інтелектуально-художній розвиток особистості й стимулюють пізнавальний інтерес до подальшої діяльності.

П'ята особливість шкільного уроку музики зумовлена *запровадженням різних форм роботи, а саме: колективної, групової та індивідуальної*, відповідно до мети й завдань, а також рівня музично-творчого розвитку кожного учня класу. Правомірним є твердження науковців і методистів про те, що пізнання закономірностей і тенденцій розвитку музичного мистецтва відбувається в процесі колективних форм музикування. Учні разом слухають та інтерпретують музику, розучують та виконують твори шкільного пісенного репертуару, намагаються досягти синхронності у відтворенні музично-ритмічних рухів.

Неможливо заперечити й те, що недостатньо використовуються на уроці групові форми роботи. Так, запроваджуючи гру на елементарних музичних інструментах учні об'єднуються в інструментальні ансамблі, готують інструментальний супровід до шкільних пісень, театралізованих спектаклів, виконують в ансамблі та із солістом твори шкільного пісенного репертуару.

Не забувають учителі на уроках і про індивідуальний музично-творчий розвиток учнів. Діти із задоволення беруть участь у вокальних та інструментальних імпровізаціях, виступають солістами під час виконання шкільних пісень. Учні 6–8 класів готують реферати й повідомлення про творчість зарубіжних і вітчизняних композиторів та виконавців.

Шостою особливістю уроку музики варто вважати запровадження принципів навчання, котрі передбачають *єдність емоційного і свідомого, а також художнього і технічного* в процесі сприймання, виконання й творення музики. За цими принципами відбувається відтворення художніх образів та хореографічних композицій на уроках образотворчого мистецтва та хореографії. Сутність принципу *єдності емоційного і свідомого* полягає в тому, що музика впливає на емоційний стан людини, а це викликає адекватне сприймання й творення музики в поєднанні зі свідомим ставленням до інтерпретації інтонаційно-образного змісту відповідно до форми, побудови, гармонії, голосоведення тощо.

Безумовно, значну роль у процесі творення музики відіграє *єдність художнього і*

технічного. Це пояснюється тим, що створити високохудожній твір або завершений музичний образ слушно в разі виконання і дотримання технічних характеристик, з-поміж яких: темп, чистота інтонування мелодії, характер музики тощо. Без подолання технічних труднощів неможливе відтворення художнього образу й характеру музичного твору. У музичному мистецтві дотримання цих двох принципів вважається необхідною умовою процесу творення музики, який залежить від індивідуальності автора й виконавця, його світосприймання та світовідчуття, інтелектуально-художнього розвитку, знання закономірностей музичного мистецтва та природних музичних здібностей.

Сьомою особливістю, яка характеризує сучасний урок музики, вважається *арттерапевтичний вплив музики*, яку учні сприймають, виконують і творять на уроці, на їхній психічний стан. Дослідженнями науковців доведено, що залежно від характеру, регістру, темпу, метроритму, динаміки та нюансів музика впливає на внутрішній стан і самопочуття людини. Вступне слово вчителя, установка на сприймання, яскраві та образні порівняння, а також використання творів образотворчого мистецтва спроможні викликати в учнів емоційний відгук, котрий провокує зміну частоти пульсу, підвищення артеріального тиску, посилює емоційне збудження або, навпаки, заспокоює й спонукає дитину до переоцінки цінностей, свого ставлення до оточення, батьків, родини, до навчання та вибору друзів.

Слід визнати, що музика Й.Баха, Л.Бетховена, Дж.Верді, А.Вівальді, А.Кос-Анатольського, М.Леонтовича, В.Моцарта, Г.Свиридова та інших зарубіжних і вітчизняних композиторів, а також народна музика виконують *корекційну функцію* й сприяють досягненню внутрішньої гармонії та свідомого ставлення до навколишнього середовища. Під впливом музики відбувається корегування життєвих принципів і поглядів, у старшокласників з'являються перші почуття до протилежної статі. Світлі та радісні відчуття спонукають їх до звернення добрих вчинків і гуманного ставлення до людей. Під впливом музики композиторів-романтиків і сучасних композиторів юнаки та дівчата переживають почуття першого кохання.

Висновки і перспективи подальших розвідок. З огляду на сказане варто зазначити, що оволодіння вчителем специфічними особливостями уроку музики допомагає ефективно його організувати й проводити, сприяє оптимальному засвоєнню знань про музику, її творців та виконавців, формуванню умінь і навичок сприймання й виконання

музичних творів різних жанрів. Крім того, забезпечить цілеспрямований та виважений вплив на внутрішній світ учнів, формування їхньої естетичної культури, пізнавальних інтересів та потреб у спілкуванні з музичним мистецтвом. Перспективи подальших наукових розвідок уможливають дослідження структурних компонентів уроків музики, використання сучасних музично-педагогічних технологій.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі: Учеб. пособие для студетов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение» / О.А. Апраксина. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с., нот. ил.
2. Кабалевский Д.Б. Основные принципы и методы программы по музыке для общеобразовательной школы // Программно-методические материалы. Музыка. Начальная школа / Д.Б. Кабалевский. – М., 2001. – С. 25–26.
3. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л.М. Масол. – К.: Промінь, 2006. – 432 с.

4. Михайличенко О.В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія. – Навч. посібник для студентів музичних спеціальностей / О.В. Михайличенко. – Суми: Вид-во «Наука», 2004. – 210 с.

5. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

6. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. Посібник / О.Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.

7. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти: [підручник] / Володимир Черкасов. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – 528 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Черкасов Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні, професійно-педагогічна підготовка вчителів мистецьких дисциплін, теорія і методика музичної освіти, формування естетичної культури особистості.

УДК 37.011.3(73) – 051

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ В АМЕРИКАНСЬКІЙ СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Світлана ШАНДРУК (Кіровоград)

Постановка проблеми. Сучасні тенденції світового розвитку, зокрема демократизація та інформатизація суспільства, зростання глобальних проблем і ролі людського чинника в їх розв'язанні, дають змогу суспільству, заснованому на знаннях, стати єдиною можливою моделлю існування людства. Освітній рівень населення, який у розвинених країнах справедливо вважають основним показником багатства й життєздатності нації, набуває первинної значущості.

В освітній системі США сфокусовано загальні тенденції розвитку зарубіжної вищої школи, адаптовані до соціокультурних умов американського суспільства, за вимогами якого впродовж останніх десятиліть у країні інтенсивно розвивається система безперервної педагогічної освіти. Американське суспільство потребує вчителя, який є суб'єктом безперервного професійного вдосконалення, творцем і дослідником, який несе відповідальність за ефективний інтелектуальний, духовний, соціальний і фізичний розвиток усіх своїх учнів, незалежно від їхньої расово-етнічної належності та соціально-економічного статусу.

Метою статті є вивчення та аналіз реалізації освітніх парадигм в системі професійної підготовки вчителів середньої школи США.

Наукові дослідження розгляданого питання. Існування і взаємодія різних поглядів, концепцій, моделей є особливістю системи професійної підготовки педагогічних кадрів США. Сполучені Штати будували свою освітню систему на плюралістичній основі, унаслідок чого одночасно сформувалося декілька альтернативних освітніх парадигм [1, с. 144-152].

Відомі науковці Б. Табачник та К. Цайхнер стверджують, що парадигма в педагогічній освіті може розглядатися як сукупність поглядів і уявлень про суть та цілі освіти, про зміст педагогічної діяльності, про кваліфікаційний і особистісний рівень учителів, їх професійне зростання тощо [7, с. 117-124; 10, с. 3-9]. Сукупність цих поглядів та уявлень зумовлює виникнення особливих, унікальних моделей педагогічної освіти, упроваджених безпосередньо в практику освітніх установ, а їхні розбіжності лежать в основі різноманітних підходів до педагогічної діяльності.